

TijdSchrift 117

Historische Vereniging Vlaardingen • september 2010

open
MONUMENTENDAG

Voor al uw schilderwerken.

Schildersbedrijf **L.C.M. van den Heuvel**

Tel. 06 - 22463741

Westhavenkade 8

3131 AB Vlaardingen

Fisc-ad

Fiscale en administratieve dienstverlening

J.A. Janson
fiscaal adviseur

Plein 1940 nr 47
3135 PR Vlaardingen
tel: 010 435 92 67
fax: 08 4220 69 33
e-mail: fiscad@hetnet.nl
www.fiscaaladviseurs.nl

Stout Grafische Dienstverlening

A. Hoogvlietstraat 6 - 3134 CC Vlaardingen
tel. 010-2480603 - fax 010-4344878
info@stoutinu - www.stout.nu

*Freelance, gediplomeerd lood- & zinkwerker.
Ook voor dakadviezen.*

W.H. Daalmeijer

Telefoon 010-4345587
Mobiel 06-52341310 / 06-16653931
www.loodgieterdaalmeijer.nl

...ook voor uw tegelwerken
www.daalmeijertegelwerken.nl

Voor kopieën (ook in KLEUR)

**moet je
naast
de molen zijn!**
maandag t/m vrijdag
van 09.15 - 17.30 uur
DRUKKERIJ/COPYSHOP
A. OUWENDIJK
naast de molen
Kortedijk 16a-b
3134 HB Vlaardingen

Vlascom CV

Vlaardingse Assurantie Combinatie cv

Spoorstraat 2
NL - 3134 TA Vlaardingen

Website: www.vlascom.nl
e-mail: info@vlascom.nl
Tel +31(0) 10 248 04 85
Fax +31(0) 10 234 45 00

Advies op het gebied van:
Schadeverzekeringen
Watersportverzekeringen
Levensverzekeringen, Pensioenen
Financiële planning
Schadebegeleiding
Financiering, scheepshypotheke
Vermogensbeheer

De Historische Vereniging Vlaardingen heeft tot doel het bevorderen van:
- de belangstelling voor en de kennis van de stad Vlaardingen en haar bewoners;
- het behoud en het herstel van gebouwen en stedenbouwkundige structuren en landschappen;
- het behoud en het verzamelen van de gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van de stad.

De contributie bedraagt € 16,50 per jaar, te voldoen per accept-girokaart. Het bankrekeningnummer van de vereniging is 39.56.57.016, het postgironummer is 750978. Leden krijgen jaarlijks het Historisch Jaarboek en 4 x per jaar het verenigingsblad Tijd-Schrift.

Het bestuur is als volgt samengesteld:
W.C. den Breems, voorzitter
A.W.J. Andriessen, penningmeester
mevr. G.H.J. Maat-Grijsen, secretaris
J. van Elk
E.A. Lohmann
A. Ouwendijk
E. van Rongen
mevr. T. van der Hoek, notuliste

Contactadres / losse verkoop publicaties:
Arnold Hoogvlietstraat 69
3134 CB Vlaardingen
Telefoon (010) 434 6864

Ledenadministratie:
Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Adres ledenactiviteiten:
Kortedijk 16a/b
3134 HB Vlaardingen
Telefoon (010) 435 3322 (kantoor)
(010) 434 2474 (thuis)

Redactie Tijd-Schrift:
E. van Rongen, eindredacteur
K. Bloem
M. Carree
A. Maarleveld
B. Ruigrok

Redactie-adres:
Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Bijdragen aan de inhoud van Tijd-Schrift zijn van harte welkom. In verband met de geautomatiseerde verwerking van de teksten ontvangt de redactie deze graag per e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl t.a.v. de redactie.

ISSN 1380-2992
© Historische Vereniging Vlaardingen
Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Internet: www.hvv-vlaardingen.nl
E-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Productie: Stout Grafische Dienstverlening

Inhoud

Redactioneel 3

Schoolproject OMD 4

De Windwijzer 5

De donk onder de Oostwijk
Eli van Toledo 6

Wat was die geur?
Theo Werner 8

De gebouwde smakelijkheid van de negentiende eeuw
Gerard Hoogerwaard 9

Smaakvol groen in de Oostwijk
Ger Stam en Wouter C. den Breems 15

Stichting Boombehoud Vlaardingen 18

Hoe 40 hectare weide- en bouwland veranderde in een smaakvolle 19e-eeuwse stadswijk
Wouter C. den Breems 19

Boekbespreking 31

Ledenactiviteiten 32

Bij de omslag: Decennia lang was het viaduct met de tunnel een beeldbepalend bouwwerk in de Oostwijk. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Open Monumenten Dag in Vlaardingen wordt mede mogelijk gemaakt door:

Fonds Schiedam Vlaardingen o.o.

Het Vlaardingen cadeau !
 Replica Vlaardings Haringbord

het waaigat
 woon-ideeënwarenhuis

Markt 57 Vlaardingen tel. 010-4343685
www.waaigatwonen.nl

ECHTE VLAARDINGERS
 KOPEN HUN TAPIJT BIJ:

Hofman

stofferij

Kuiperstraat 39b
 3131 CH Vlaardingen
 Tel/fax: 010-4351073

**EEN UITERST BETROUWBAAR EN
 VAKKUNDIG ADRES**

TAPIJT - GORDIJNEN - VINYL
 ZONWERING - LAMINAAT

Historische Vereniging Vlaardingen

www.hvv-vlaardingen.nl

De Witte
 GARANTJEMAKELAARS

Korte Hoogstraat 4a
 3131 BK Vlaardingen
 Tel. 010 - 434 38 44

- Bloemwerken en arrangementen
- Goed gesorteerde snijbloemen
- Bloeiende- en bladplanten
- Bruidsboeketten en corsages
- Rouwwerken

Markgraafaan 135
 3131 VL Vlaardingen
 Tel: 010 43 43 704

JAC. VERKUIL
 BLOEMSIERKUNST

Smaak

Over smaak valt niet te twisten (maar dat gebeurt wel...). De een houdt van nieuw, de ander van oud. Die zit dan goed bij de Historische Vereniging Vlaardingen, want wij houden ook van oud. En dat kan ook prima samengaan met nieuw. Goede (maar ook slechte) voorbeelden daarvan zijn in diverse wijken in Vlaardingen te zien. Open Monumentendag concentreert zich dit jaar op het oude van twee eeuwen geleden, onder het thema 'De smaak van de 19^e eeuw'. Het is ieder jaar weer aardig om te zien hoe de plaatselijke OMD organisatie het thema invulling geeft. Dit jaar is het vooral opgehangen aan de Oostwijk, die in de 19^e eeuw is ontstaan. Het begrip 'smaak' wordt op diverse manieren vertolkt, in bebouwing, begroeiing en de smaak van haring, want de haringvisserij is onverbrekkelijk verbonden met de Oostwijk. Een grote verscheidenheid aan artikelen derhalve, een interessante wandeling door de wijk, en een schoolproject waarmee ook de jonge bewoners van de Oostwijk bewust gemaakt worden van de historische omgeving waarin zij wonen, leren en spelen. Hopelijk een nieuwe generatie HVV-leden! Geniet van de interessante informatie in dit Tijd-Schrift. Maar bovenal: ga op OMD de wandeling volgen en geniet van de pracht van de Oostwijk!

Eric van Rongen
 Eindredacteur

Zaterdag 11 september 2010: 'De smaak van de 19e eeuw'

**Open
 MONUMENTENDAG**

Voor de 21^e keer houden we in Vlaardingen dit jaar weer de Open Monumentendag. Daarmee mag de activiteit met recht 'volwassen' genoemd worden, na het aarzelend begin in 1990 bij de feesten rond de 200-jarige molen Aeolus...

U kent inmiddels de vele hoogtepunten in die lange reeks. En elk jaar mocht ik me (als contactpersoon voor Vlaardingen) gesteund weten door stadsarchivaris Harm Jan Luth, die als voorzitter richting gaf aan onze vergaderingen. Met daarnaast een steeds wisselende groep van medewerkers in de organisatie, vaak ingegeven door het thema van het jaar. Die club bestaat dit jaar uit enkele inmiddels bekende OMD-mensen, te weten Gerard Hoogeraard (Monumenten), enthousiastelingen Elma Oosthoek en Frits van Ooststroom, en dit jaar ook Ger Stam (gemeente afd. Groen) en Wout den Breems (HVV-voorzitter en bewoner van de Oostwijk).

Met elkaar hebben we weer geprobeerd om een aantal leuke en aantrekkelijke zaken in de Oostwijk te organiseren - de wijk die volledig thuis is in het thema 'smaak' van dit jaar. U kunt het zelf meemaken, en ga dan vooral tussen 12 en 2 uur op pad, zodat u de gelegenheid heeft om vóór 4 uur alle punten bezocht te hebben.

Voor het specifieke programma verwijs ik u graag naar de fraaie binnenpagina's, die u weer voorzichtig uit dit TijdSchrift kunt nemen om ermee op pad te gaan, om dan te proeven van de 'Smaak van de 19e eeuw in onze Vlaardingse Oostwijk'. Veel plezier!

Arie Ouwendijk, coördinator.

**DIJKSHOORN
 EUROMOVERS**
 BLOEDEN MOET EN LIEFDE

AL MEER DAN
50 JAAR
 VERHUIZEN!

WWW.DIJKSHOORN.NL TRAWLERWEG 8 3133 KS VLAARDINGEN TEL.: + 31 (0)10-2480522

Schoolproject OMD

We zijn ons er steeds meer van bewust dat het belangrijk is om de jeugd mee te nemen in het kijken en luisteren naar de geschiedenis van onze stad. Wij als ouders dragen over, en hopen dat ook zij de historische gebouwen en al het mooie groen, zoals monumentale bomen en het stadspark, koesteren. De Historische Vereniging Vlaardingen (HVV) is blij dat de twee in de Oostwijk staande basisscholen Christelijke Basisschool 'Het Spectrum' en Openbare Basisschool 'De Klinker' heel enthousiast hebben gereageerd om een bijdrage te leveren aan Open Monumentendag (OMD) 2010, die gehouden wordt in de sfeervolle oude Oostwijk van Vlaardingen. De jeugd kan zich op deze wijze verdiepen in hun eigen leefomgeving.

Tijdens OMD zijn er allerlei impressies van de leerlingen van deze scholen terug te vinden.

Het Spectrum doet graag aan dit project mee. Zij hebben daar verschillende redenen voor. Heel belangrijk is natuurlijk het feit dat de school in de Oostwijk staat. Een andere reden is kinderen in aanraking te brengen met het cultuurhistorisch erfgoed; nu lijkt dat iets voor oudere mensen. Juist voor kinderen is het belangrijk de verhalen te kennen die bij een historisch gebouw en een historische omgeving horen.

In de voorbereiding op het project zijn er veel activiteiten in de school. De groepen 6 t/m 8 gaan met het thema aan de slag: er zijn gastlessen, maar ook de leerkrachten bieden de kinderen voldoende mogelijkheden om kennis te nemen van de monumenten in de wijk en daarover te werken. Daarnaast zijn er ook buitenactiviteiten, waaronder een wandeling door de wijk. De kinderen maken een aantal werkstukken die tijdens de Open Monumentendag te zien zijn in de wijk.

De Klinker werkt op andere wijze aan OMD en trekt symbolisch een cirkel rond de school. De Klinker staat op een bijzondere plek in de Oostwijk. Het relatief nieuwe schoolgebouw, waar eerder een oud schoolgebouw heeft gestaan, staat te midden van veel oude en nieuwe bebouwing. Naast het schoolplein prijkt de spits van een kerktoeren die eens aan de Binnensingel heeft gestaan, en achter de school vinden grote bouwactiviteiten plaats. Er is van alles aan de hand: de wijk verandert. Kinderen van de bovenbouw van De Klinker gaan ter voorbereiding van Open Monumentendag allerlei materiaal en informatie verzamelen om in een 'cirkel rond de school' een beeld te geven van de omgeving van hun school.

Als extra bij het project Open Monumentendag op beide basisscholen zal aan de leerlingen van de drie hoogste groepen een exemplaar van dit Tijd-Schrift worden uitgereikt, om hen te helpen bij het 'verkennen' van hun eigen woonwijk...

De Windwijzer

Het centrale informatiepunt tijdens deze Open Monumentendag hebben we mogen inrichten in 'De Windwijzer' - voorheen de Nieuwe Oosterkerk aan de Schiedamseweg. Hartelijk dank voor de gastvrijheid! [ao]

Rob van Herwaarden

Op 11 september 2010 opent diaconaal-missionair centrum 'De Windwijzer' in de voormalige Oosterkerk aan de Schiedamseweg 95 officieel haar deuren. 'De Windwijzer' is een centrum voor ontmoeting, bezinning en dienstverlening. Het is naast de vier wijkkerken de vijfde plek waarmee de Protestantse Gemeente van Vlaardingen zich presenteert voor alle Vlaardingse op alle dagen van de week.

Na de herstructurering van de Protestantse Gemeente in Vlaardingen drie jaar geleden, waarbij er van tien wijkgemeenten werd teruggegaan naar vier wijkgemeenten en waarbij enkele kerkgebouwen werden afgestoten, is er ook besloten om in één van de vrijkomende kerkgebouwen een centrum te vestigen dat een aantal functies van hedendaags diaconaat en citypastoraat zou kunnen vervullen. Dit werd 'De Windwijzer'.

'De Windwijzer' wil een plek zijn voor zoekers, voor mensen onderweg met hun vragen, hun ideeën, hun verwarring, maar ook hun inspiratie en spiritualiteit.

Een missionair centrum, waar die vragen gesteld kunnen worden, waar individuele aandacht gegeven wordt en waar geëxperimenteerd wordt met diverse soorten vieringen, waar stadslezingen en debatten, gespreksgroepen en cursussen georganiseerd worden rond allerlei maatschappelijke en religieuze thema's. Een plek ook waar men in stilte kan mediteren, een kaars op kan steken voor een overledene en aan bibliodrama en psalmschilderen kan doen. Een plaats voor

kleine concerten, voor solotoneel, voor exposities, films met nagesprek en nog veel meer.

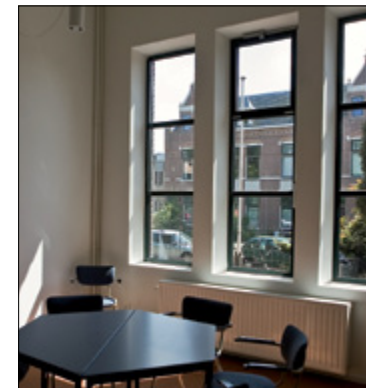
Een diaconaal centrum, waar b.v. maaltijden worden georganiseerd, een weggeefwinkel met en ruilhandel van diensten en reparatiewerkshops, tweedehands boekenwinkel, allerlei markten en een sociaal spreekuur. Een centrum waar cursussen worden aangeboden over gezond eten, opvoeding, omgaan met demantie en alcoholverslaving, waar maatschappelijke stages voor middelbare scholieren worden aangeboden en waar jongeren diaconaal werk verrichten, waar huiswerkbegeleiding wordt geboden en nog veel meer. Een herberg waar mensen zich thuis gaan voelen, waar ze voor vol worden aangezien en aangesproken worden op wie ze zijn, wat ze te vertellen en wat ze te bieden en te delen hebben.

Een 'huiskamer' van de Protestantse Gemeente voor 'door de week', waar men terecht kan voor een kop koffie en ontmoeting, waar vrijwilligers zijn met een luisterend oor en aandacht voor mensen.

Naast de activiteiten die 'De Windwijzer' zelf organiseert, biedt zij ook onderdak aan enkele andere groepen en personen. Zo organiseert Seniorenwelzijn er een tweetal visitclubs voor ouderen, houdt de Formulierenbrigade er wekelijks spreekuur, ontvangt een coach er haar cliënten en worden er yogalesen gegeven. Ook het diaconaal bureau van de Protestantse Gemeente is er gevestigd. Het hele 'achterhuis' van de voormalige Oosterkerk is verhuurd aan kinderdagverblijf Ananisi.

In het centrum werken een tweetal coördinatoren, een beheerder en een kosten, maar daarnaast vooral zo'n zestig vrijwilligers die het uitvoerende werk voor hun rekening nemen.

Meer informatie en het actuele programma vindt u op www.dewindwijzer.nl en natuurlijk kunt u ook gewoon eens binnenlopen op Schiedamseweg 95 of bellen naar 010 - 434 78 87.

De donk onder de Oostwijk

Eli van Toledo

Ter hoogte van de Piet Heinplaats ligt 3,5 m onder de huidige bestrating de top van een ruim 16 m hoog zandlichaam: een donk (Afb. 1). Op deze rivierduin zijn de oudste sporen van bewoning in Vlaardingen aangetroffen.

Verzakkingen

In de eerste helft van de twintigste eeuw bouwde men het laatste stukje Buitenwei-de vol. Enkele van deze nieuwe blokken in de Zeeheldenbuurt vertoonden echter al snel golvingen en scheuren. Een deel van de huizen bleek te verzakken. Een reden om in de tweede helft van dezelfde eeuw een gedeelte van de woningen weer af te breken. Alvorens er weer nieuwe huizen neer te zetten, leek het de ontwikkelaars verstandig om de ondergrond in kaart te brengen. Tijdens sonderingen om de diepte van het pleistocene zand te bepalen, ontdekten geologen dat onder de wijk een oud rivierduin verborgen lag. De donk was begraven onder klei- en veenlagen.

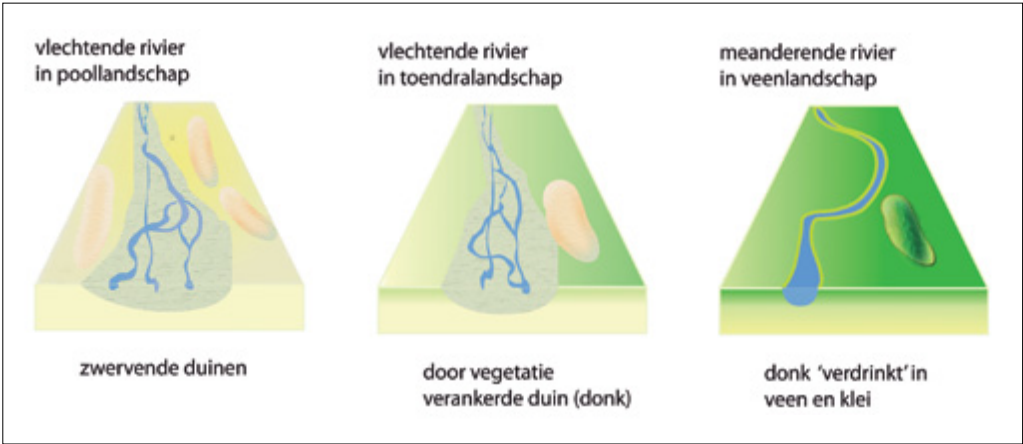
Dit was één van de oorzaken van de plaatselijke verzakkingen geweest. Het veen klonk in, het donkzand niet.

Duinvorming

De donk ontstaat 10.000 jaar geleden tijdens de klimaatsverandering die het einde van de ijstijd inluidt (Afb. 2). De Maas is dan een vlechtende rivier met een brede zandige bedding. De rivier bestaat uit verschillende, zich steeds verleggende stromen. In de lente voeren deze grote hoeveelheden water weg, in de winter ligt de rivier praktisch droog. De aarde warmt op en het landschap dat eerst sterke overeenkomsten vertoont met de huidige poolwoestijnen, raakt begroeid. Voorheen blies de wind het zand dat de rivier hier afzette, ver de vlakte op. Nu heeft de wind alleen nog vrij spel in de rivierbedding. De vegetatie op de oever houdt het zand tegen, zo vormen zich duinen langs de rivier.

Verdronken

Na de ijstijd blijft de temperatuur oplopen. Het landijs smelt, de zeespiegel stijgt en het

Afb. 2 Schematische weergave van de geschiedenis van de donk: het ontstaan en de begraving in het veenlandschap. (Illustratie: Gemeente Vlaardingen).

Noordzeebekken loopt vol. De benedenloop van de rivier verplaatst zich geleidelijk naar het continent. In dit gebied verandert hierdoor de Maas geleidelijk in een traag stromende, meanderende rivier. Met de opwarming blijft ook de vegetatie groeien. De planten houden het kleiige sediment dat de rivier aanvoert vast. Doordat de afgestorven plantenresten onder water blijven liggen, verteren deze niet: op die manier ontstaat veen. Zo groeit het land met het zeeniveau mee. Rond 5000 voor Christus stabiliseert de kustlijn zich. De donken steken dan als eilanden boven het moerasland uit.

Bewoning

Rond die tijd gebruiken groepen rondtrekkende jagers/verzamelaars de donken als uitvalsbasis om de rijke flora en fauna in het natte gebied te exploiteren. Deze tijdelijke bewoners van de donken jagen op bevers, everzwijnen, edelherten en de vele watervogels. Ze vissen op zalm, steur, paling en snoeken, en verzamelen hazel- en waternote, vruchten en knollen. Het zijn de laatste mensen die in dit gebied volledig van jacht en verzamelen leven. Rond 4500 v. Chr. neemt men vee mee naar de donken en weer 500 jaar later verbouwen de donkbewoners ook graan. De traditionele levenswijze van jagen en verzamelen houden zij echter nog zeker 1500 jaar in ere. In het boek *De geur van veen* over de Vlaardingen-cultuur (3500 tot 2500 v. Chr.) van Leo Verhart kunt u hier meer over lezen.

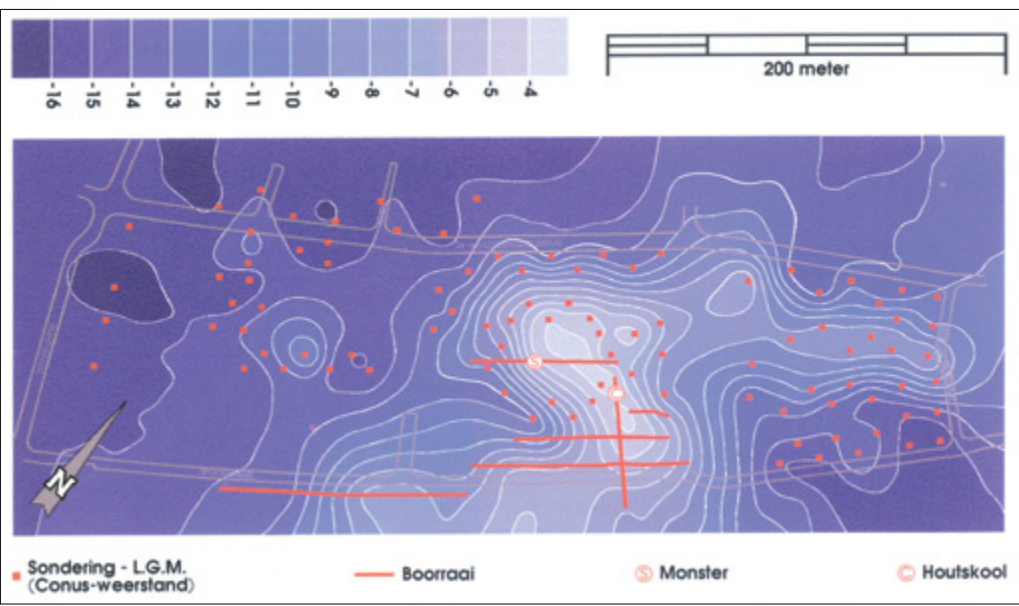
Sporen

Over de bewoning op de donk onder de Oostwijk weten we weinig. De donk is door middel van boringen onderzocht op sporen van menselijke activiteiten. Archeologen troffen in een boring naast verbrand bot, 3 kleine splinters vuursteen aan. Dit is een onmiskenbaar bewijs van menselijke activiteiten. De laag waarin de bewoningssporen werden aangetroffen konden de onderzoekers dateren op 3900 v. Chr. Waren de mensen van de Vlaardingen-cultuur de laatste die van jacht en verzamelen leefden in de delta, de donkbewoners zouden wel eens de eerste in deze regio geweest kunnen zijn die ook akkerbouw en veeteelt bedreven.

Onderzoek

Interessant aan deze donk is dat de top nog intact lijkt te zijn. Bij veel andere donken is deze door erosie of ontginning verdwenen. Archeologen kunnen daar alleen de flanken van de rivierduin onderzoeken. Een bewoningsslaag op de top van een donk kan een schat aan informatie opleveren over het leven op de donk. Of die bewoningsslaag ook daadwerkelijk aanwezig is, blijft de vraag. Een opgraving zal voorlopig niet plaatsvinden: de vindplaats wordt – gelukkig of helaas - niet bedreigd.

Afb. 1 De donk met bewoningsresten uit 3900 voor Chr., bij de Piet Heinplaats in de Oostwijk. (Illustratie: Gemeente Vlaardingen).

Wat was die geur?

Theo Werner

Zuid Engeland, een oud middeleeuws stadje. Smalle straatjes met diverse antiekwinkeltjes. Midden tussen schilderijen, glas en serviesgoed lag daar een schaalpje, ‘het bordje’. Wat was het dat de aandacht trok? De herinnering aan de Vlaardingse vissers-traditie. Het schaalpje trok de aandacht, een haringbord, het voelde vertrouwd aan.

Het overvolle winkeltje binnen gaan. Door een schuifelende eigenaar werd het schaalpje uit de etalage ‘gevist’. Was het de haring of toch het Delftse blauw dat het vertrouwde gevoel bleek te geven. Een gevoel van huis, de geur van Holland in het buitenland.

Na enig onderhandelen werd het schaalpje gekocht. Oude kranten, plastic tasje. Ik had mijn eerste haringschaaltje.

Sindsdien een doel op rommelmarkten, antiekwinkeltjes en op het internet. Zoeken naar leuke, betaalbare schaalpjes. Ze zijn niet volop verkrijgbaar. Des te leuker wanneer het weer eens lukt om een schaalpje te bemachtigen. Wat is dat? De geur van een stukje Vlaardingen, de geur van vroeger?

Tijdens Open Monumentendag zal ik de haringschaaltjes exposeren in De Windwijzer.

De gebouwde smakelijkheid van de negentiende eeuw

Gerard Hoogerwaard

Gedurende de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw is er in Vlaardingen relatief veel gebouwd.

De meeste ontwerpen zijn in die tijd gemaakt door aannemers, eigenbouwers, metselaars en timmerlieden. Deze waren niet geschoold in de ‘schoone bouwkunst’, en schakelden maar zelden een bouwmeester voor het ontwerp in. Desondanks zijn veel van de door hen gerealiseerde gebouwen, zeker waar ze bedoeld waren voor de middenklasse, het aanschouwen vaak wel waard. Vooral in de Oostwijk vinden we daarvan vele voorbeelden. Ornamenten kwamen meestal uit catalogi, de architectonische opzet is vaak traditioneel, maar inmiddels zijn we deze gebouwen gaan waarderen. Vele ervan getuigen bovendien van zorgvuldig ambachtelijk vakmanschap. Naast mensen uit het bouwambacht waren er ook bouwkundigen en bouwmeesters (architecten) die ontwerpen leverden. Meestal ging het dan om meer prestigieuze gebouwen. Voorbeelden? Neem de toren aan de Hoogstraat van Pierre Cuypers (1827-1921), het Hollandia-gebouw van Pleun van den Berg en de villa IJzermans.

Enkele bouwmeesters die in Vlaardingen werkten zijn landelijk bekend. Pierre Cuypers, één van Nederlands bekendste architecten ooit, is daar een sprekend voorbeeld van. Een andere die we onmiddellijk moeten noemen is Michiel Brinkman (1873-1925), die het rederspakhuis van de Doggermaatschappij aan de Koningin Wilhelminahaven ontwierp. De meeste bouwkundigen en bouwmeesters die in Vlaardingen opereerden hadden echter alleen een lokaal of regionaal werkgebied en zijn tegenwoordig nauwelijks meer bekend.

Cultuurhistorische context

In het begin van de negentiende eeuw stond Europa in het teken van de overheersing van de Fransen. De Franse Revolutie maakte een einde aan de toen heersende Lodewijk-stijlen. Maar ook werd het gilde-stelsel in 1818 afgeschaft, waardoor het vak van architect van belang werd. Er ontstond een klimaat waarin in verschillende landen kunstmatig werd teruggerepen op voorbije kunstvormen. Zo ontstonden de neostijlen.

In Nederland hebben een aantal varianten van deze stijl zich goed kunnen ontplooiën. Hierbij werd vooral gerefereerd aan het Noordelijk maniërisme (vroeger Hollandse renaissance genoemd) en het Hollands classicisme, die in de Gouden Eeuw tot nationale kunstvorm werden verheven. Grote namen uit die tijd zijn Lieven de Key, Hendrick de Keyser en Jacob van Campen.

Doordat bij de toepassing van de neostijlen in Nederland tegemoet gekomen werd aan de vereisten voor licht, lucht en ruimte, ontstond in de negentiende eeuw een eigen stijl die nog steeds velen aanspreekt. Immers, doordat de steden uitpuilden en de hygiëne erg te wensen overliet kwam er steeds meer noodzaak tot het bouwen van technisch goede gebouwen in

De Hollandia-fabriek aan de Oosthavenkade. (Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

Detail van het school-
complex aan de Willem
Beukelszoonstraat 62.

een goede context. Uiteindelijk mondde dit in 1904 uit in de Woningwet.

Het neoclassicisme kwam vooral tot uitdrukking in overheidsgebouwen, de neogotiek in kerkgebouwen en de neorenaissance in kantoorgebouwen en woningen.

Hoewel er in de negentiende eeuw nog geen wetgeving was die regelde dat er op welstandsnormen werd getoetst, werd zowel stedenbouwkundig als architectonisch rekening gehouden met de uitstraling ‘naar buiten’. Geholpen door de voorspoed door de Industriële Revolutie, nieuwe materialen als gietijzer en de importmogelijkheden, werd wonen een smaakvol massagoed. In Nederland was de grote initiator van de neostijlen toch wel architect Pierre Cuypers. In zijn lange carrière bouwde hij vooral veel kerken, maar ook op andere gebieden zorgde hij voor een ongekende bijdrage aan de neostijlen.

Naast de neostijlen ontstond ook de zogenaamde empirestijl (in Nederland meestal Lodewijk XVI-stijl genoemd), dit als gevolg van de invloed van de Fransen. Ook ontstonden er mengvormen van stijlen, die op zich ook een stroming vormen, het Eclecticisme.

Tegen de twintigste eeuw kwamen architectuurstromingen in de mode die op de neostijlen reageerden. Zo ontstonden in Frankrijk de Art Nouveau en in Duitsland de Jugendstil. Deze stijlen zien we in Nederland in een sobere vorm terugkomen, maar daarnaast ontstonden ook modernere stromingen, die het rationalisme en het functionalisme worden genoemd.

De Art Nouveau en Jugendstil, die vooral aan de rijke profilering en asymmetrie te herkennen zijn, gaan later over in het expressionisme (in Nederland vooral in de Amsterdamse School-architectuur) en Art Deco. Binnen deze stroming zie je mengvormen van symmetrie en asymmetrie en wordt gebruik gemaakt van fabrieksmatig gemaakte bouwmaterialen als geglazuurde tegels, raamdorpelstenen en dakpannen. Een voorbeeld is de

voormalige school aan de Willem Beukelszoonstraat 62 (1906-1920).

Stedenbouw

Als gevolg van de ontwikkelingen in de negentiende eeuw moesten steden uitbreiden. Het vak van stedenbouwkundige bestond toen nog niet, zodat voor het opstellen van uitbreidingsplannen architecten werden gevraagd.

In het kielzog van de plannen die dergelijke architecten maakten werden zij ook gevraagd ontwerpopgaven te maken voor gebouwen, openbare kunstwerken of civiele werken. Zo incorporeerde de stad Dordrecht architect G.N. Itz, niet te verwarren met de ‘Vlaardingse’ Itz . Ook andere steden stelden architecten aan als directeur Gemeentewerken.

De Vlaardingse directeur gemeentewerken/gemeentearchitect (1895-1900) George Nicolaas Itz (geboren 1862) is de ontwerper van het stratenplan in de Oostwijk. Hij was een zoon van de gemeentearchitect van Zutphen, Dirk Jan Itz (1827-1877), en een kleinzoon van de beroemde gemeentearchitect van Dordrecht, George Nicolaas Itz (1799-1869).

Deze G.N. Itz is ook verantwoordelijk voor het ontwerp van de Koningin Wilhelminahaven (1895). Verder is ook het pand Verploegh Chasséplein 8 van zijn hand (1896). Het was de ambtswoning van Burgemeester Verploegh Chassé.

Als basis van zijn stedenbouwkundig ontwerp van de Oostwijk heeft Itz gebruik gemaakt van bestaande structuren. Het eeuwenoude Toepad was de basis van zijn ontwerp (dit werd de Schiedamseweg). Volgens de mode van die tijd werd haaks op de Oosthavenkade (de andere basislijn) een stedenbouwkundig weefsel ontworpen dat is gebaseerd op het slotenpatroon van het eeuwenoude slagenlandschap. Er zijn rechthoekige bouwpatronen met gesloten bouwblokken gevormd, waarbij de oriëntatie bepaald is door de Oosthavenkade, de Hoflaan en de Spoorsingel. In het ‘Groene Boekje’, behorend bij het Beschermd Stadsgezicht is meer hierover te vinden.

Ook was er aandacht voor groenstructuren als de Binnensingel en het Verploegh Chasséplein.

Economische vooruitgang

Ingegeven door grootse ontwikkelingen in de Maasdelta kon Vlaardingen eindelijk weer profiteren van zijn gunstige ligging aan de riviermonding. Nadat het water in de eeuwen ervoor meer vijand dan vriend was keerde nu het tij.

In de negentiende eeuw was het nationaal gezien vooral Rotterdam dat enorm in opkomst was. De haven was van groot belang voor het achterland, de toegankelijkheid van nationaal belang. Toen al was er de concurrentie met Antwerpen waar vooral veel werd geïnvesteerd in spoorverbindingen. De Rotterdamse havenbaronnen kregen het in ‘Den Haag’ voor elkaar dat het kanaal door Voorne werd gegraven, en later naar plannen van Ca land de Nieuwe Waterweg. Verder kwamen er ook spoorverbindingen.

Naast de ontwikkelingen in de Maasdelta werd de negentiende eeuw vooral ook bepaald door de industriële revolutie. De uitvinding van de stoommachine betekent een keur van mogelijkheden voor innovatie van productie, ontginning en vervoer. In 1846 werd in een pellerij aan de Biersloot de eerste Vlaardingse

stoommachine geplaatst. Ook kwam het tot de ontwikkeling van de stoomlogger (vanaf 1866) en andere productiemethoden voor touw, vaten en andere aan de visserij verbonden producten. Alles bij elkaar betekende dit dat Vlaardingen bijzonder aantrekkelijk werd voor de gevestigde orde op het gebied van de haringvisserij en -verwerking. Dit betekende een ‘invasie’ van verschillende families uit Scheveningen. Vlaardingen werd de haringstad van Nederland!

Bebouwing

Het bijzondere aan de Oostwijk, toch wel de representant van de neostijlen te noemen, is vooral ook de segmentatie van de woningbouw en samenhang met de industrie. Het gaat te ver om te zeggen dat de zogenoemde ‘Tuinstad’-gedachte is toegepast, maar het heeft er wel trekken van. Deze stroming maakte ontwerpers van wijken ervan bewust dat het van belang is te zorgen voor veel groen in stedelijk gebied en voor goede voorzieningen. Een ander herkenbaar aspect is de sociale differentiatie die in de Oostwijk duidelijk afleesbaar is.

Aan de havens bevond zich vooral de nieuwe industrie, met door stoom aangedreven kuiperijen, een touwbaan en andere industriële toepassingen als bijvoorbeeld de Pelmolen en het Hollandia-gebouw. In de woonwijk vooral de segmentatie tussen de middenkaderwoningen en redersvilla’s in het noordelijk deel, en in het zuiden de arbeiderswoningen.

Voor de bouw van negentiende-eeuwse arbeiderswoningen probeerde men rekening te houden met ligging, vrije toegang van licht en lucht, goede water- en afvoervoorzieningen. Ook werd gezorgd voor de bouw van afzonderlijke woningen met een eigen toiletvoorziening. Veelal werd ook hier het kamer-en-suite model gehanteerd. Doordat materialen steeds meer fabrieksmatig werden geproduceerd kon er steeds goedkoper worden gebouwd.

Dat de Oostwijk, ondanks de speculatie-

De Oostwijk in wor-
ding op een kaart uit
1902.

Verploegh Chasséplein
8, neorenaissance.
(Foto: Frits van Oost-
stroom)

bouw, architectonische kwaliteiten heeft mee-
gekregen is waarschijnlijk vooral te danken
geweest aan de grondeigenaar, de gemeente
Vlaardingen, en stadsarchitect Itz in het bij-
zonder. Nader onderzoek moet uitwijzen hoe
de vork in de steel zit. Bronnen melden ook
de bouw van arbeiderswoningen door reders,
zoals door rederij ‘Regt door Zee’ in 1869.

Vast staat dat de gemeente met de uitbrei-
ding van de Hofsingel, de Binnensingel, de
Oosthavenkade en de Spoorsingel de aanzet
tot de verdere ontwikkeling van de Oostwijk
heeft gegeven. Dit gebied is vanaf 1870 plano-
logisch ontwikkeld, waarbij de woningen die
er staan dateren vanaf 1890.

Architectuur in de Oostwijk

In Vlaardingen vinden we vooral in de Oost-
wijk veel terug uit de neorenaissance. Ook is
er het eclecticisme goed te herkennen. Ook
zien we de stijlen Jugendstil en rationalisme
in de Oostwijk vertegenwoordigd.

Neorenaissance

Tot de toppers uit de neorenaissance beho-
ren de voormalige Hollandia-fabriek en het
pand Oosthavenkade 42 (1897). Wel zien we
hier ook andere stijlenmerken in de gevels
terugkomen, maar de neostijl overheerst. Ui-

terdaard zijn ook fraaie voorbeelden het pand
van Oporto, het recent gerestaureerde pand
van Van der Burg (1899) en de villa’s aan de
Schiedamseweg, zoals bijvoorbeeld nummer
87-89. Maar ook het pand aan het Verploegh
Chasséplein 8. Ook hier is duidelijk de neore-
naissance te herkennen.

De voorgevel is symmetrisch van opbouw, en
de dakhelling is behoorlijk steil. U ziet een
trapgevel, en boven de vensters zogenoemde
korfbogen met witte sluitstenen. Ook ziet u
horizontale witte banden, die een extra accent
aan de gevel geven. Ook de muurankers lijken
op een pand uit de zeventiende eeuw. Dat hier
op het dak leien en kleine dakkapellen zijn
toegepast benadrukt nog eens de smaakvolle
verwijzing naar het verleden. Vergelijk het
maar eens met enkele zeventiende-eeuwse
panden uit Vlaardingen, b.v. op de Kortedijk.

Overigens moet bij die witte banden en
witte blokjes in de korfbogen wel een kante-
kening worden geplaatst. Deze zijn van zand-
steen en ongeveer een eeuw ongeschilderd
gebleven (zoals ze ook zijn bedoeld door de
ontwerper). Omdat de baksteen nogal donker
was geworden en de zandsteen vuil en vlekke-
rig vroeg de eigenaar advies bij de historische
vereniging omdat hij de gevel wilde reinigen.
Dat is hem vanwege de grote nadelen en ge-
varen van gevelreiniging ontraden. Op advies

van de historische vereniging zijn toen de
zandstenen onderdelen geschilderd.

Maar er is meer. Neem een straat als de
Callenburgstraat. In het noordelijk deel ziet u
de vele topgevels die erg doen denken aan de
panden aan de Amsterdamse grachtengordel.
Hier zie je duidelijk dat op een (voor die tijd)
eigentijdse wijze invulling is gegeven.

De neorenaissance heeft zich ontwikkeld tot
een eigen architectuurstroming die goed her-
kenbaar is en het aanzien meer dan waard.
Wel is op te merken dat de neostijlen in het
noordelijk deel van de Oostwijk duidelijker
herkenbaar zijn dan in het zuidelijke deel. De
kopers of opdrachtgevers (ontwikkelaars) zijn
hier waarschijnlijk van invloed op geweest.

Eclecticisme

Zoals al eerder is vermeld wordt eclecticisme
voor negentiende-eeuwse panden als archi-
tectuurstroming gehanteerd als er sprake is
van een menging van stijlen. Veelal kunnen
dergelijke panden herkend worden aan rijke
ornamenten, gestucte delen, of in de meeste
gevallen compleet stucwerk.

Zo lijken de panden aan de Hoflaan 31-37
op het eerste oog duidelijk uit de neorenis-
sance, maar het geoefende oog ziet verschil-

Kortedijk 122. Een
zeventiende eeuws
pand met muurankers
en korfbogen.

Neorenaissance in de
Callenburgstraat

lende soorten ornamenten door elkaar gebruikt. Dit duidt dan op een eclectische gevel.

Duidelijker is het pand van de Stichting Fonds Schiedam-Vlaardingen e.o., villa IJzermans. Het is in zijn geheel gestuct en voorzien van decoratieve elementen (zuilen) en bovendien voorzien van een rijk gedecoreerde bekroning. Andere soortgelijke panden vindt u aan de Oosthavenkade en op een aantal andere plekken in de Oostwijk. Andere voorbeelden zijn de panden Schiedamseweg 75-81.

Schiedamseweg 75-81, eclecticisme.

Schiedamseweg 58, chaletstijl.

Art Nouveau / Jugendstil

Het hoogtepunt van deze stromingen ligt tussen 1890 en 1910. Naast het gebruik van kleurige figuratieve tegeltableaus maakt deze stijl ook overdadig gebruik van giet- en smeedijzer, grote glasoppervlakken en glas-in-lood.

Verploegh Chasséplein 5-7, chaletstijl.
(Foto: Frits van Ooststroom)

Schiedamseweg 93, Jugendstil.
(Foto: Frits van Ooststroom)

De sierlijk, bewegelijke lijnen zijn geïnspireerd op de plantenwereld. Doordat de kunstwereld zich grotere creatieve vrijheid toe-eigende, lieten ook de architecten hun gerichtheid op het verleden achter zich. De vernieuwende kunststroom, de Art Nouveau of Jugendstil, werd in Europa populair. De gebaande paden werden verlaten, wat leidde tot architectuurvernieuwing. Voorbeelden van dergelijke panden liggen door heel Vlaardingen verspreid. In de Oostwijk valt vooral het pand Schiedamseweg 93 als voorbeeld aan te merken. De panden Schiedamseweg 58 en Verploegh Chasséplein 5-7 gelden als voorbeelden van de zogenoemde chaletstijl.

Smaakvol groen in de Oostwijk

Ger Stam en Wouter C. den Breems

Groen in een stad is belangrijk. Het verfraait en draagt fundamenteel bij aan de kwaliteit en leefbaarheid van de stedelijke omgeving. Groen verwijdt ook de verontreiniging uit de lucht en verbetert de stedelijke luchtkwaliteit. Vlaardingen is een groene stad, waarvoor in 2009 een duidelijke waardering is uitgesproken. Al vanaf het ontwikkelen van de 19e eeuwse Oostwijk is veel aandacht geschonken aan groene straten en pleinen. We zien dat in het verleden en heden bij onder andere de Binnensingel, Schiedamseweg, Hoflaan, Hofsingel, Hogelaan, Parkweg en het Verploegh Chasséplein. Het weelderig groen straalt hier rust uit en geeft een bepaalde statigheid.

Om een juiste boomkeus bij nieuwe aanplant te bepalen wordt gekeken naar de grootte van de boom, hoe deze zich kan ont-

wikkelen in het stadsbeeld. Je hebt bomen van de 3e grootte, zoals een sierkers (klein), een 2e grootte, zoals een berk (middel), of een boom van de 1e grootte, een iep of eik (groot).

De Oostwijk in Vlaardingen heeft grotendeels een hard karakter, dat wil zeggen veel steen, zoals huizen en bestrating. Om dit te verzachten is de aanwezigheid van groen een ideale oplossing. We kennen in de wijk verschillende karakters: woonstraat - stoep - plein - plantsoen - dijk - park.

Typische **woonstraten** zijn bijvoorbeeld de Callenburgstraat, de Arnold Hoogvlietstraat en de Wilhelminastraat, die zich kenmerken door bomenrijen. Door de beperkte ruimte zijn grote bomen en plantvakken niet mogelijk, daarom zijn bomen als b.v. *Prunus* (sier-

Een grote diversiteit aan bomen op het Verploegh Chasséplein.

Het Emmaplein.

kers) een prima alternatief om ook smalle straten een groen aanzicht te geven. In de Arnold Hoogvlietstraat is de straat aangeplant met sierkersen, een soort die in het voorjaar rijkelijk bloeit; we noemen dit dan ook wel een typische bloesemstraat.

Het **stoepkarakter** tref je bijvoorbeeld aan op de Julianasingel - Binnensingel, met in het midden een brede middenberm met grote paardenkastanjabomen, de *Aesculus hippocastanum*, met als onderbeplanting *Hedera* (klimop). De kastanje is een boom van de 1e grootte en kan zich op zulke plekken goed ontplooien door de ruimte die hij tot zijn beschikking heeft. Op sommige van de bomen tref je op de stam een bruine roestplek aan; dit heeft te maken met de bloedingziekte onder de kastanjes, veroorzaakt door een bacterie. De meeste kastanjes groeien hier wel overheen, maar in een enkel geval kan de boom er conditioneel minder aan toe zijn met de mogelijkheid dat hij uiteindelijk dood gaat.

Een **plein** dat tot de verbeelding spreekt is het Verploegh Chasséplein, dat ligt te midden van de Oostwijkassen Binnensingel - Schiedamseweg. Het plein wordt aan de buitenzijde omzoomd door zeven monumentale platanen (*Platanus acerifolia*) en aan de binnenzijde van het plein treffen we in het gras en halfverharding acht vleugelnoten (*Pterocarya fraxinifolia*) en een beuk (*Fagus sylvatica*) aan.

Wat monumentale bomen betreft is een bezoek aan het Emmaplein de moeite waard. We treffen hier twee prachtige rode beuken (*Fagus sylvatica 'Atropunicea'*) en een hickorynoot (*Carya ovata*) (familie van de walnoot) aan. De rode beuk ontleent zijn naam aan de kleur van het blad die zeer opvallend aanwezig is.

Onder pleinen moet zeker genoemd worden het schoolplein. Op veel schoolpleinen worden bomen geplant en hierdoor zien we ook vaak bij oudere scholen grote monumentale bomen staan. Een soort groen dak waaronder de schooljeugd kan spelen. Voor de kinderen is groen op een schoolplein een goede kennismaking met de natuur; veel groen en uitbreiding ervan op een schoolplein is dan ook van groot belang. Op het schoolplein van het 'Spectrum' aan de Willem Beukelszoonstraat staat een mooie grote plataan. Verborgen achter het schoolgebouw aan de Willem Beukelszoonstraat - Nieuwe Kerkstraat ligt nog een ruime binnentuin waarin van de stedelijke bedrijvigheid niets is te merken.

Plantsoenen komen in de Oostwijk voldoende voor, maar zien we die hoofdzakelijk ten noorden van de Schiedamseweg. Een langgerekt plantsoen zien we aan de Parkweg, waar dijktaalud, waterpartij, plantsoen en straatbomen een oase van rust geven. Veel groen zien we in het verlengde van de oude Hogelaan in het park richting Emmaplein.

Langs de Hogelaan staat een lange rij iepen. Tussen de woningen zijn al bij de bouw ruimten geschapen voor plantsoentjes. Aan de Hogelaan zien we nu een grasveld met op de kop daarvan de Vrijheidsboom in de vorm van een plataan (*Platanus acerifolia*). Wat verder ligt het Emmaplein plantsoentje. In het verleden was er aanplant van kleurige perkplanten en om het plantsoen een keurig hekwerk. Als laatste in de wijk is nog aanwezig het plantsoen aan de Schiedamseweg tegenover de Boslaan. Een restant van het vroegere Maasbos. In dit plantsoen treffen we enkele bijzondere bomen aan: de mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*), de kornoelje (*Cornus mas*) de es (*Fraxinus excelsior*) en als monumentale boom een bijzondere esdoorn (*Acer cappadocicum*).

Niet een echt plantsoen, maar zeker een bijzondere plek is de Joodse begraafplaats boven aan de Schiedamseweg. Lange tijd heeft het groen er verwaarloosd bij gestaan, maar na een opknapbeurt in 1991 en in mei van dit jaar is het weer een waardige 'groene' plek

in de Oostwijk. Tot slot noemen we nog het plantsoen dat eens lag aan de oude Van Kinsbergenplaats. Te midden van dit plein, dat alleen toegankelijk was via de Aart van Nesstraat en via twee looppoorten aan de zuid- en noordzijde, lag een mooi plantsoen met een monumentale fontein.

Straten in de omgeving van de 1e en 2e Van Leyden Gaelstraat onderscheiden zich door meer openbare ruimte, het is daar mogelijk om tussen de woningen stroken groen aan te planten, die voornamelijk bestaan uit middelgrote heesters als krentenboom (*Amelanchier canadensis*) met boomvormers als berken en elzen.

De **dijk** treffen we ten noordzijde van de Oostwijk aan. Dit is een groengordel die tegen de wijk aan ligt en de wijk van een zachte tint groen voorziet. Grote delen van de dijk bestaat uit lang gras dat ecologisch (natuurlijk) wordt beheerd. Dit houdt in dat het gras 2x per jaar wordt gemaaid en afgeruimd, door het afruimen verschaal je de grond waardoor er een

De Parkweg: speel- en wandelpark aan de voet van de dijk.

rijkere begroeiing (vegetatie) ontstaat. Aan de voet van de dijk treffen we solitairbomen aan met grote groepen heesterbeplanting. De voornaamste soorten zijn eik, esdoorn, moerascipres en populier.

Een **stadspark** gelegen in de Oostwijk is natuurlijk heel bijzonder. Van 't Hof en het Oranjepark mogen we zeker spreken van parken van allure. Het oude Hof is gezegend met enkele monumentale of bijzondere boomsoorten, zoals beuken, rode beuken, kastanjes, vleugelnoot en platanen. In het Oranjepark, in de crisisjaren voor de Tweede Wereldoorlog aangelegd als werkgelegenheidsproject,

zijn ook verschillende bomen te bewonderen. Vanwege de hoge grondwaterstand in 't Hof en het Oranjepark dienen er maatregelen genomen te worden om de bomen en het overige groen voor de toekomst te behouden. Daarom is de Gemeente Vlaardingen gestart met de renovatie van het park. Door het aanleggen van meer waterpartijen, een nieuwe drainage en het licht ophogen van delen van het park wordt het waterprobleem opgelost. De parken liggen er straks weer 'groen en fleurig' bij in een in de 19e eeuw zo smaakvol aangelegde Oostwijk.

Stichting Boombehoud Vlaardingen.

De stichting is opgericht in 2004 naar aanleiding van de renovatie van het Marnixplantsoen, waarvoor 500 bomen gekapt moesten worden.

Aangezien in de stad meerdere projecten op stapel stonden waarbij veel groen, en met name bomen, op het spel stond, was het oprichten van een stichting een logische stap. Stichting Boombehoud Vlaardingen heeft als motto: "Niet kappen tenzij..."

- Uit de statuten:
De stichting heeft ten doel:
- a. het beschermen van het milieu en het natuurschoon in het algemeen en in het bijzonder bomen en andere groenvoorzieningen in de gemeente Vlaardingen;
 - b. het instandhouden van het groene leefmilieu in de gemeente Vlaardingen;

In de afgelopen jaren is er veel overleg ge-

weest tussen de stichting en de gemeente, mede hierdoor is het oude bomenbeleid sterk veranderd. De nieuwe bomenverordening van de gemeente waarborgt zoveel mogelijk het behoud van de bomen, tevens is er een monumentale bomenlijst opgesteld, waardoor deze bomen extra aandacht krijgen.

De stichting wordt regelmatig uitgenodigd om nieuwe plannen met de gemeente te bespreken. Wij volgen kritisch de kapaanvragen en proberen, vaak ook op verzoek van omwonenden, in overleg waar mogelijk bomen te sparen.

Stichting Boombehoud Vlaardingen vindt dat er zeer zorgvuldig rekening gehouden moet worden met de bestaande schat aan bomen. Vindt u dat ook? Wordt dan donateur! U kunt zich opgeven via ons e-mail adres: ed.nelleke@zonnet.nl

Hoe 40 hectare weide- en bouwland veranderde in een smakvolle 19^e-eeuwse stadswijk

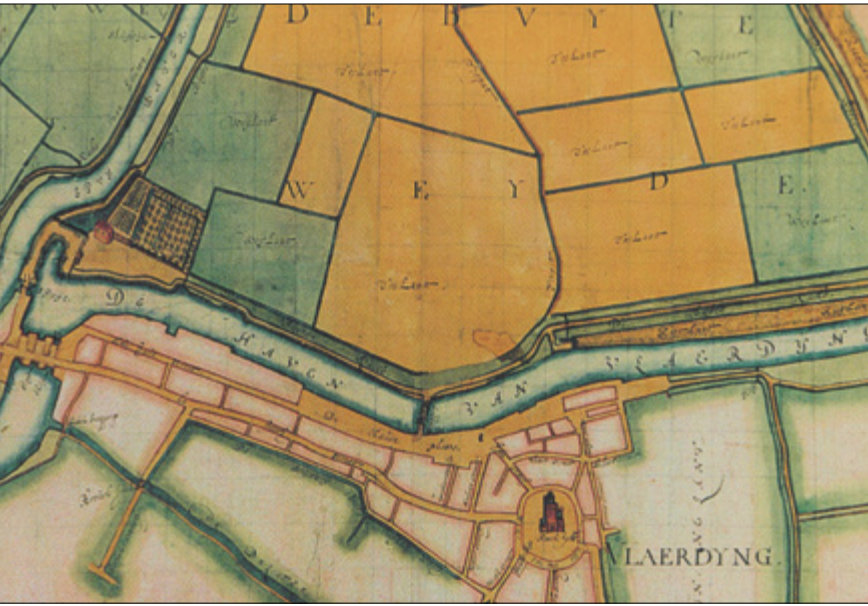
Wouter C. den Breems

Toen Pieter Gerritszn van Ruytenburch in 1611 Ambachtsheer van Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht was geworden, behoorde bij de aankoop ook het gebied dat ten oosten lag van de Oude Haven en begrensd werd door de rivier de Maas en de Schiedamsedijk. In deze driehoek, die gebruikt werd als weide- en bouwland, zou een aantal eeuwen later de Oostwijk ontstaan, zoals we die nu kennen.

Toen hij enige jaren eigenaar was, liet Van Ruytenburch een buitenhuis bouwen met een fraaie tuin erbij op een punt waar hij een mooi uitzicht had over de Oude Haven, de Vlaardingse vaart, het Bui-zengat en het Spuiwater. Deze locatie kreeg de naam 'Het Hof'. Echter, dit buitenhuis stond aan de oostkant van het water en was alleen bereikbaar via de Schiedamsedijk vanaf Schiedam over een kade die langs het Spuiwater liep. Een andere mogelijkheid was via een smalle overgang bij de sluisdeur van het Bui-zengat. Voor een ambachtsheer was dit niet de meest hoffelijke toegang naar zijn woning, dus verzocht hij het gemeentebestuur om dichter bij de stad over de Oude Haven een ophaalbrug te mogen bouwen. In 1613 kwam deze brug gereed en was voor Van Ruytenburch de route via een daarbij fraai aangelegde Hoflaan naar de stad een stuk eenvoudiger. Ook voor de bewoners van Vlaardingen was de brug een uitkomst om naar het gebied te gaan waar Vlaardingers het land bewerkten. In

1619 tekende kaartmaker Balthasar Floriszn van Berckenrode een fraai ingekleurde plattegrond waarop te zien is, dat men over de brug rechtsaf langs de Oude Haven een soort kadepad op kon, om vervolgens ter hoogte van de huidige Bleekstraat een weggetje op te gaan door de Grote Buitenweide met de naam 'Toepat'. Een toepad is altijd een weg over min of meer de kortste afstand, een doorsteek en het zal in dit geval dus een toegangsweggetje door het land van Van Ruytenburch naar Schiedam geweest zijn. Op kaarten die kort na 1619 zijn gemaakt, zien we het pad niet meer; het komt pas in 1652 weer in beeld. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat de gemaakte kaarten weinig betrouwbaar zijn.

Kaart uit 1619 van Balthasar Floriszn van Berckenrode. Het weggetje met bocht wordt aangegeven als 'Toepat'. Links is het Spuiwater zichtbaar.

De Trompstraat waar
aan de linkerkant
duidelijk de verzakking
is te zien. De woningen
ervoor staan op de
oude donk.

Al kort na de bouw
verzakten de woningen
aan de Julianasingel
die waren gebouwd op
het oude Spuiwater.

Sporen uit verleden
Naast de zojuist genoemde Grote Buitenwei-
de lag er tussen de kade, de latere Hogelaan
met beuken en de Schiedamsedijk, de Kleine
Buitenweide, ook wel het ‘Louweland’ of ‘de
Karekiet’ geheten. Tussen de ‘Hogelaankade’
en de ‘Neutekade’ of wel ‘Notekade’, wellicht
afgeleid omdat hier notenbomen stonden, lag
het Spuiwater, dat begon bij het Buizengat en
destijds als spuiwater dienst deed. Het Spuiwa-
ter eindigde ongeveer waar nu de Iepestraat is.
Op de bekende kaart van Jacob van Deventer,
gemaakt ca. 1560, is te zien dat het water nog
in verbinding staat met de rivier De Maas.
Een paar jaar later is het gedeelte bij de Maas
gedempt en is het een doodlopend Spuiwater
geworden. In 1840 is het gehele Spuiwater ge-
dempt, maar het is thans nog wel herkenbaar
aan de verzakte huizen aan de Julianasingel
en de daarachter gelegen Beuke-, Denne-,
Eike- en Iepestraat. Er is hier met de funde-
ring onvoldoende rekening gehouden dat de
woningen op het oostelijk deel van het Spui-
water werden gebouwd. De meeste woningen
aan de Hogelaan en Emmaplein zijn gebouwd
op de kade van het Spuiwater en hebben een
stevige ondergrond, maar sommige hellen
ook nog naar achteren.

Sporen uit een ver verleden komen op meer-
dere plaatsen voor in de Oostwijk. Het ge-
bied was oorspronkelijk een krekengebied;
later werden bij het inpolderen dijken en slo-
ten aangelegd. De in de jaren tachtig van de
vorige eeuw afgebroken Piet Heinstraat en
Trompstraat lieten door flinke verzakkingen
duidelijk zien waar de kreken, sloten en dijken
lagen.

Ook in de Arnold Hoogvlietstraat is bij het
kruispunt met de Willem Beukelszoonstraat
een flinke inzakking te zien, die ter hoogte van
huisnr. 57 weer opgeheven is. Bij een wande-
ling door de wijk komen we op meerdere plek-
ken dergelijke sporen tegen. De oudste sporen
zijn aangetroffen onder de Piet Heinplaats/
Van Kinsbergenplaats; de top van een donk,
waar op de flanken resten van bewoning uit
de jonge steentijd zijn aangetoond (zie het ar-
tikel van Eli van Toledo in dit Tijd-Schrift).
Verder lag er ten zuiden van de Buiten-
weide richting de Maas een groot rietgors, dat
gelegen heeft ten zuiden van de Van Leyden
Gaelstraten. Door vererving kwam in 1724 de
familie Van Leyden in het bezit van het gehele
gebied. Op het rietgors werd in die periode een
bos aangepland, het Maasbos genoemd. De 2e
Maasbosstraat en de Boslaan herinneren daar
nog aan. Ook het kleine plantsoentje aan de

Schiedamseweg tegenover de Boslaan is nog
een restant van het Maasbos. In de zeventiger
jaren is de 1e Maasbosstraat afgebroken. Hier
staan nu de woningen aan de Sprinterplaats.
Door het huwelijk van een Van Leyden met
een lid van de familie Gael, ontstond de fa-
milienaam Van Leyden Gael. Ook deze naam
leeft nog voort in de Oostwijk door de 1e- en
2e Van Leyden Gaelstraat.

Voor wat, hoort wat
We gaan nog even terug naar het jaar 1652
en wel naar 1 juli. Voor de stad en haar in-
woners was dat een belangrijke datum. Op
die dag verzochten de stadsbestuurders van
Vlaardingen aan ambachtsheer Wilhem van
Ruytenburch, de zoon van Pieter Gerritszn.:
“te mogen maaken ende hebben een Gang
Pad over de Middel Wegh in de buyte Weyde,
den gemelden Edele Heere in eygendom toe-
behoorende”. Er was inmiddels tegenover de
havenbrug door Van Ruytenburch een weg
richting Schiedam aangelegd, die wellicht
aansloot op die van het kaartje uit 1619 en
die weg wilde het stadsbestuur begaanbaar-

der maken als nieuwe toegangsweg naar onze
oosterburen. Van Ruytenburch stemde hier-
mee in en zo werd de reis naar Schiedam een
aantal kilometers ingekort, i.p.v. via de Kor-
tedijk en de Schiedamsedijk. Een belangrijk
moment, want we mogen hier toch spreken
van het ontstaan van de Schiedamseweg. Op
oude plattegronden uit die tijd is zelfs al enige
bebouwing te zien. Overigens bleef deze weg
tot 1675 in eigendom van de ambachtsheer.
In dat jaar werd het recht om dit pad te ge-
bruiken “voor altoos en erflijk” aan de stad
geschonken, mits de stad het goed vond dat
het pad dat langs het Spuiwater en achter zijn
huis en hof langs liep met een hek werd afge-
sloten, zodat er geen mensen meer achter zijn
huis langs zouden komen. Het recht van over-
pad van de Vlaardingers langs het Spuiwater
zou dus vervallen ten gunste van het recht
over de Middelweg te gaan. “Voor wat, hoort
wat” zal Van Ruytenburch gedacht hebben en
wellicht kwam het nieuwe pad hem ook nog
wel goed uit vanwege een betere bereikbaar-
heid van zijn percelen in de Buitenweide. De
naam Middelweg komen we verder niet meer

De Schiedamseweg
nabij de Boslaan waar
het Toepad richting
Spuiwater liep.

De eerste concertzaal ‘De Harmonie’ die aan de Schiedamseweg heeft gestaan van 1817 tot 1905. (Illustratie: Stadsarchief Vlaardingen)

tegen en er wordt alleen nog maar gesproken over Toepad, dat ter hoogte van het huidige plantsoentje tegenover de Boslaan naar links afboog om uit te komen bij het Spuiwater waar men het pad verder kon volgen richting Schiedamsedijk.

Groei van de Oostwijk

In de loop der tijd zijn de ambachtsheren steeds meer grond gaan verkopen en in 1830 kwam het gebied geheel in eigendom van de gemeente Vlaardingen. Dit was de aanzet tot het ontwikkelen van een ruime stadswijk. De oudste bebouwing van de Oostwijk dateert al van het midden van de 17e eeuw en staat langs de Oosthavenkade. In die tijd was een schoon-zoon van Van Ruytenburch door vererving in het bezit gekomen van percelen langs de Oosthavenkade en verkocht hij die aan particulieren die er bedrijven en woningen stichtten. Beter gesitueerden lieten hun oog vallen op een perceeltje grond in het mooie oostelijke gebied van Vlaardingen, om er te gaan wonen, en daarbij was het Toepad erg in trek. Een opvallend gebouw aan het Toepad, inmiddels ook wel ‘Schiedamsepad’ genoemd,

was de concertzaal ‘De Harmonie’, in gebruik genomen in 1905. Op diezelfde plek was al op 18 november 1817 een eerdere zaal met die naam in gebruik genomen. Zaal Harmonie is nu onderdeel van de Stadsgehoorzaal.

Onderdeel van de aankoop van de polder was ook de woning van de familie Van Ruytenburch. Al snel werd door het stadsbestuur tot sloop van de woning en bijgebouwen overgegaan en ook het Spuiwater werd vanaf het Buizengat in zijn geheel gedempt. De Kleine Buitenweide werd gaandeweg ingericht met opstallen van de gemeente Vlaardingen. Zo kwamen er verbrandingsovens voor stadsafval en werd onderaan de Schiedamsedijk de Beerhaven gegraven om menselijke fecaliën te verwerken, activiteiten die een onplezierige stank over de stad achterlieten. Verder verschenen aan de Hoflaan een gasfabriek en een scheepswerf.

Ook breidde de woningbouw zich steeds meer uit en was het noodzakelijk het Toepad beter geschikt te maken voor het verkeer naar de nieuw geprojecteerde straten. In 1880 hadden de straatmakers vanaf de Oosthavenkade tot aan de Eendrachtstraat hun werk voltooid en behoorde daarmee de naam Toepad tot het verleden; de officiële naamgeving van de Schiedamseweg was hiermee een feit. Het gedeelte Schiedamseweg vanaf de Eendrachtstraat richting Schiedamsedijk werd tussen 1881 en 1887 bestraat en zo stond er niets meer in de weg om het poldergebied verder vol te bouwen. De directeur van gemeentewerken, ir. G.N. Itz, ontwierp een uitgebreid stratenplan voor de intussen ook wel zogenoemde Overbrugsepolder, waarin alle geledingen van de Vlaardingse bevolking konden wonen en werken. Over Itz elders meer in dit Tijd-Schrift.

“Schooner gebouwen”

De Oosthavenkade was inmiddels bebouwd met fraaie rederswoningen en rederspakhuizen. Het statige kantoorgebouw van de

Hollandia melkfabrieken maakte de Oosthavenkade compleet. Het bouwen aan de Schiedamseweg ging nu ook in een rap tempo, maar de bebouwing moest wel van enige allure zijn. Zo werd bijvoorbeeld een aanvraag om huurwoningen op de hoek van de Callenburgstraat te mogen bouwen door het gemeentebestuur afgewezen. Het was gewenst dat aan de Schiedamseweg “thans niet alleen een gezocht wandelpad, maar de voornaamste intrede van ieder die te voet onze gemeente bezoekt, schooner gebouwen verrijzen dan de bedoelde huurhuizen”. En zo geschiedde. Vlaardingse notabelen lieten met name aan de noordzijde van de Schiedamseweg kapitale villa’s bouwen, zoals in 1883 de ‘Villa IJzermans’ het pand rechts naast de Stadsgehoorzaal. Toch werd de genoemde regel soepeler toegepast dan was vastgesteld en verzeen er tussen de grote villa’s ook eenvoudiger woningen. Een aantal villa’s was geen lang leven beschoren. In de dertiger jaren werd de villa ‘Huize Maaszicht’ van de familie Van Linden van den Heuvel, die naast de villa van IJzermans stond, afgebroken en kwam daarvoor in plaats het huidige winkel- en woningblok. Een restant van de villa is het koetshuisje dat nog achter de winkels staat. Op de plek waar het Diaconaal-missionair centrum ‘De Windwijzer’ (voorheen Oosterkerk) staat, stond eens de prachtige villa ‘Lustoord’ van de familie

Monchy. Aan de zuidkant tussen de Arnold Hoogvlietstraat en de Callenburgstraat lieten huisarts Poortman, reder M. den Breems en de familie Wagenaar Hummelinck, directeuren van de Hollandia melkfabrieken, aansprekende villa’s bouwen, die nog steeds de Oostwijk sieren.

Tramlijn over de Schiedamseweg?

Ontwikkelingen te over en Vlaardingen begon een stad van aanzien te worden. Een goede toegang naar Vlaardingen vanuit Schiedam en Rotterdam door middel van een tramlijn zou de economische situatie voor Vlaardingen zeker bevorderen, en uiteraard ook voor hen zelf, zal een aantal ondernemers gedacht hebben. Op 19 januari 1881 werd in de gemeenteraad van Vlaardingen een verzoek behandeld om een Stoomtramweg voor personen en goederenvervoer aan te leggen. Deze verbinding tussen Vlaardingen en Schiedam zou moeten worden aangelegd over de Schiedamseweg en eindigen nabij de Haven. Samuel Lankhout en Nathan Barend van Praag, beiden wonende te ’s-Gravenhage, dienden voor de aanleg van de tramlijn het verzoek in. Het verzoek was: “... een Stoomtramweg voor personen en goederenvervoer wenschen aan te leggen van Vlaardingen naar Schiedam en Rotterdam vice versa... Dat zij de lijn te doen uitkomen aan de brug bij de Vischmarkt, met verlenging der rails aan beide zijden van de haven...”.

Kennelijk gingen beide heren er vanuit, dat de gemeente Vlaardingen dit plan wel zou omarmen en snel tot een positief besluit zou komen, zodat Vlaardingen uit haar isolement kon komen. Burgemeester Pieter Karel Drossaart vond het maar een vreemd verzoek. Er was naar zijn mening nog geen enkele technische voorbereiding getroffen voor een dergelijk plan. Verder was er volgens de burgemeester een aanvraag te verwachten voor een aan te leggen spoorlijn. Dus was de discussie rondom een stoomtramlijn niet aan de orde, vond hij. Het lijkt er op dat de burgemeester

Woningen van allure aan het Toepad. Op de achtergrond is de Westhavenplaats zichtbaar.

van een aantal ontwikkelingen niet op de hoogte was, daar er ook al een commissie ‘Stoomtram’ was samengesteld, waarin een aantal notabelen uit de stad zitting had genomen. Stuwende kracht achter deze commissie was J.G. van Linden van den Heuvell.

Plan in de la

Inmiddels was door de commissie een deskundige ingeschakeld en kwam men op 27 januari 1881 in zaal ‘Harmonie’ bijeen om de plannen te bespreken. Maar toen de financiering ter sprake kwam, was letterlijk de gang er snel uit. Het geheel werd een slepende kwestie, voor- en tegenstanders lieten zich uiteraard horen. Ook de bebouwing van de Schiedamseweg en omgeving speelde daar in mee en de plannen verdwenen in de la. Op 4 januari 1884 informeerde de directeur van de Rotterdamsche Tramweg Maatschappij naar de mogelijkheden om de plannen over te nemen. Wat ook gebeurde. Maar toen later bleek dat in beginsel alleen Schiedam vergunning had verleend en het Hoogheemraadschap Delfland niet thuis gaf, bleven de plannen voorgoed in de bekende la.

Maar hoe had de tramlijn dan uiteindelijk moeten lopen? Hij kwam vanaf de Vijfsluizen via de Schiedamseweg om te eindigen tegenover de Harmonie, of tot aan de brug nabij de Visbank. Was de Schiedamseweg dan niet te smal voor zo’n lijn? Inderdaad, maar men had al grond in gedachten aan de zuidzijde van de weg. De bewoners mogen zich dan ook gelukkig prijzen, dat de lijn nooit is aangelegd. Zij hadden het dan immers zonder voortuintje moeten doen.

Industrieel en monumentaal erfgoed

De Oostwijk begon steeds meer een echte stadswijk te worden waarin industriële ontwikkelingen niet achter bleven. De wens van burgemeester Drossaart en een aantal reders, voor wie een spoorlijn heel goed uit kwam om hun producten naar de klanten te vervoeren,

was inmiddels in vervulling gegaan: in 1891 was de spoorlijn in gebruik genomen. Daarmee was ook het ergste gevaar voor overstroming van de Oostwijk vanwege de spoordijk geweken en werd verdere uitbreiding mogelijk. Veel ondernemers vroegen om grond in erfpacht om er een bedrijf te stichten, dat veelal met de visserij te maken had. Bijzonder in de wijk waren de vele woningen met werkruimte, zoals kuiperijen en winkeltjes met een diversiteit aan producten. Zelf in voorkamers van woningen werd handel gedreven. Hoofdzakelijk kwam dit verschijnsel voor binnen het gebied Oosthavenkade – 1e Van Leyden Gaelstraat – Binnensingel.

Volop bedrijvigheid in de Oostwijk.

Grotere ondernemers zochten bijvoorbeeld een plek in de 1e Van Leyden Gaelstraat, die met de aanleg van de Prinses Julianabrug in 1921 een drukke doorgangsweg naar Schiedam was geworden.

Ook in andere straten verrezen bedrijven van een grootte die je nu nauwelijks voor kan stellen in de smalle straten. In de 1e Maasbosstraat was een wasserij en een stoomkuiperij, waarin later een Banket- en Beschuitfabriek

Het tunnelgedeelte bij de Spoorsingel.
(Illustratie: Stadsarchief Vlaardingen)

was gevestigd. In de Bleekstraat vestigde zich een meubelfabriek en twee grote kuiperijen en in de Oosterstraat was een kolenhandel en een grote drukkerij, waar nu een sporthal staat. De Bleekstraat ontleent haar naam aan een aldaar gelegen openbaar bleekveld, waarop de Vlaardingers hun was te drogen konden leggen. In 1880 werd op het veld de Bleekstraat gebouwd.

‘De Tunnel’

Rond 1900 ontstond tussen de spoordijk en de Maas langs de Koningin Wilhelminahaven steeds meer werkgelegenheid. Vanuit de Oostwijk werkten velen in dat gebied. De toegang naar de ‘Nieuwe Haven’ was in die tijd via de Oosthavenkade. Al in 1900 dienden 71 werknemers van Hollandia’s Suikerraffinaderij en van de Vereenigde Glasfabrieken een verzoek in om een overgang over de spoorlijn te maken bij de Binnensingel, teneinde de grote omweg niet meer te behoeven maken. Een eenvoudige overgang was in eerste instantie het resultaat, totdat op 4 mei 1904 een nieuwe oprit in gebruik werd genomen en er daarmee tevens een goede ontsluiting vanuit de Oostwijk naar het nieuwe havengebied was ontstaan. Het ‘Viaduct’, ofwel ‘De Tunnel’ genoemd onder de Vlaardingers, begon op het kruispunt van de Van Leyden Gaelstraten als oprit en liep met een lichte bocht naar de spoordijkovergang. Bij de dijk was een onder-

doorgang voorzien voor de Spoorsingel. Tot 1985 heeft dit bijzondere bouwwerk dienst gedaan als ‘De Tunnel naar de Nieuwe ‘Aven’. Als in de toekomst de Koningin Wilhelminahaven andere functies krijgt door het Rivierzoneproject en men de stad ook hier dichterbij het water wil brengen, dan zou de spoorwegovergang in ere hersteld kunnen worden. Bijzonder jammer is het dat de fraaie hardstenen ornamenten van het tunnelgedeelte, die voor een eventueel ander project tijdens de sloop zijn gedemonteerd, op onverklaarbare wijze zijn verdwenen.

De watertoren

Eveneens een bijzonder bouwwerk, dat onder het Industrieel Erfgoed geschaard kon worden was de watertoren aan de Emmastraat achter de Stadsgehoorzaal. Een geweldig bouwwerk dat voor die tijd de trots van Vlaardingen genoemd kon worden. In 1895 werd de watertoren gebouwd om een betere watervoorziening te krijgen. Door uitbreiding van de stad werd het waterleidingbedrijf te klein en was deze tweede toren nodig. Het hoogreservoir in de toren aan de Maas had een inhoud van 100 m3. De nieuwe toren kon 400 m3 bergen. Na de bouw van alweer een nieuwe watertoren in 1954 langs de Van Linden van den Heuvelweg in het Oranjepark, werd het pronkstuk aan de Emmastraat in mei 1956 gesloopt.

De 1e Van Leyden
Gaelstraat.

De watertoren aan de Emmastraat achter de Stadsgehoorzaal. (Foto Rovers / Stadsarchief Vlaardingen).

Brandspuithuisje in de Eendrachtstraat.

De Hollandia schoorsteen

Een landmark voor Vlaardingen was de fabrieksschoorsteen op het terrein van de Hollandia aan de Oosthavenkade. Hij torende boven alles uit en op veel oude foto's was hij een mooi oriëntatiepunt. In 1976 werd ook dit bouwwerk afgebroken.

De brandweerkazerne

Uit 1951 stamt de brandweerkazerne aan de Hoflaan, ontworpen door de Vlaardingse architect Jac. van der Vlis. In Vlaardingen stonden een aantal z.g. brandspuithuisjes, waarvandaan de brandweer zich naar de plek des onheil spoedde. Een oud brandspuithuisje is

Hoog torent de schoorsteen boven de Oostwijk uit.

nog te bewonderen op de hoek Eendrachtstraat/Willem Beukelszoonstraat. Gezien de groei van de stad was voor een goede brandbestrijding en andere calamiteiten een moderne kazerne van groot belang. Voor de inmiddels gesloten brandweerkazerne aan de Hoflaan zijn plannen voor herbestemming.

Zo kent de Oostwijk vele historische gebouwen, waaronder 10 gemeentelijke en 15 rijksmonumenten. Rondom de Koningin Wilhelminahaven staan 3 rijks- en 1 gemeentelijk monument.

Wonen en leven in de Oostwijk

Het wonen in de wijk had natuurlijk de overhand en velen wilden wel naar de Oostwijk verhuizen. Naast de vele koopwoningen was er ook ruimte voor sociale woningbouw. In

het oude centrum van Vlaardingen waren veel slechte huisje, die niet meer voldeden aan de eisen van die tijd en moesten worden gesloopt. Patrimoniums Woningen en Woningbouwvereniging Samenwerking bouwden rond 1915 in de zuid-oost hoek van de wijk de z.g. Zeeheldenbuurt. Vrije woningen werden gebouwd aan de Piet Heinstraat, de Trompstraat en de De Ruyterstraat, afgewisseld met onder- en bovenwoningen. Woningen uit die tijd staan nog in de Jacob van Heemskerk-, Willem Barendszoon- en Cornelis Houtmanstraat.

Badhuis

Al deze prachtige arbeiderswoningen waren een hele vooruitgang, maar daarmee behoorde het drogen van de was op een driedelig hekje voor de kolenkachel nog niet tot het verleden. Evenmin de wekelijkse wasbeurt op zaterdag voor de kachel in de zinken wasteil, om

vervolgens, na voor de kachel nog wat opgewarmd te zijn, in de koude slaapkamer of zolder onder de wol te worden gestopt. Een luxe CV of fraaie badkamer met bad en douche zouden pas vele jaren later een gewoonte gaan worden. Toch ging men niet aan het verbeteren van de leefomstandigheden voorbij. In die tijd werd een aantal badhuizen gesticht. B & W stimuleerde de woningbouwverenigingen om tot exploitatie ervan te komen. Een slogan in die tijd was “Reinheid bevordert gezondheid: Wijst anderen op het nut van baden.” Aan de 2e Van Leyden Gaelstraat opende Patrimoniums Woningen in 1919 temidden van de vele nieuwe arbeiderswoningen een fraai badhuis waar de arbeiders en hun gezinnen konden genieten van een stort- of kuipbad. In 1980 werd het badhuis gesloten, waarna in 1989 het fraaie gebouw werd gesloopt.

Noodwoningen

Noodwoningen zijn iets dat je in een wijk in opbouw niet zou verwachten. Toch waren ze er in de Oostwijk, in de 2e Van Leyden Gaelstraat. In 1918 wilde de eigenaar van een aantal huisjes aan de Schiedamsesteeg, die achter de Schiedamseweg lag tegenover de huidige Stadsgehoorzaal, deze huisjes slopen voor de uitbreiding van zijn bedrijf aan de Bleekstraat. Het gemeentebestuur zat met dit plan fors in haar maag, want de eigenaar had nogal haast en waar moest de bewoners zo gauw andere huisvesting aangeboden worden? Na een aan-

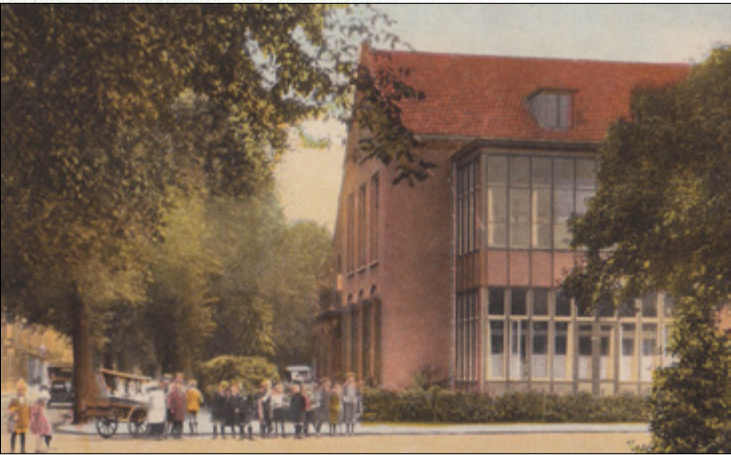
De Jacob van Heemskerkstraat rond 1965.

Het badhuis aan de 2e Van Leyden Gaelstraat rond 1920.

De noodwoningen, met op de achtergrond de 2e Van Leyden Gaelstraat.

Een fraaie schildering van de Hervormde Kerk aan de Binnensingel.
(Illustratie: Stadsarchief Vlaardingen)

Het oude ziekenhuis aan de Hofsingel rond 1920.

tal raadsvergaderingen werd besloten om aan de 2e Van Leyden Gaelstraat 21 betonnen noodwoningen te bouwen. Ondanks de kwalificering ‘noodwoning’ waren de huisjes sterk genoeg om het tot rond 1962 uit te houden. De Eerste Vlaardingse Auto Garage (EVAG) kon vervolgens de grond goed gebruiken voor zijn garage en tankstation. Nu staan er fraaie nieuwe woningen op die plek aan de Van Leyden Gaelstraat / hoek De Ruyterstraat.

Zorg

In 1897 werd in een woonhuis aan de Callenburgstraat de eerste ziekenverpleging opgericht, waarna in 1901 aan de Hofsingel / hoek

Julianasingel een nieuw ziekenhuis werd gebouwd. Later werd het ziekenhuis uitgebreid met een viertal ziekenpaviljoens, die de namen droegen van de vier prinsessen van het Koninklijk Huis. Het gebouw waarin nu een Pannenkoekenhuis is gevestigd werd in 1934 gebouwd als lighal voor TBC-patiënten. Op 8 september 1964 verhuisden de patiënten naar het nieuwe Holyziekenhuis. Ook voor de ouderen werd gezorgd: voor hen werd in de Emmastraat het Rusthuis der Hervormden ofwel Diaconiehuis gebouwd. Thans is er een Turkse moskee in gevestigd. Wat verder op in de straat op nr. 117 was het onderkomen voor de ouderen van de Gereformeerde kerk. Aan

de Hoflaan ten slotte stond het Rooms Katholiek onderkomen. Het moet een veilig gevoel geweest zijn om in de Oostwijk te wonen, daar door de gehele wijk heen ook diverse artsen woonden. Ja, zelfs het Algemeen Ziekenfonds had aan de Schiedamseweg zijn kantoor.

Geloven

Ook daar kon men niet omheen in de Oostwijk. Verschillende kerkgebouwen sierden de wijk, waarvan er nog een drietal aanwezig is. De oudste kerk van de wijk is het kerkgebouw uit 1891 van de Remonstrantse gemeente aan de Hoflaan. Voorts is er het kerkgebouw uit 1921 van de Christelijke Gereformeerden aan de Emmastraat 116 en de uit 1935 daterende Gereformeerde Oosterkerk, thans het Diaconaal-missionair centrum ‘De Windwijzer’. Mooie kerkgebouwen sierden eens de Binnensingel, waaraan tot 1982 op de hoek van de Willem Beukelszoonstraat de Hervormde Nieuwe Kerk stond. Op de hoek van de 2e Van Leyden Gaelstraat stond het gereformeerde kerkgebouw, dat in 1938 is afgebroken en waarvoor in plaats de Oosterkerk werd gebouwd. De torenspits aan de 1e Van Leyden Gaelstraat is nog een restant van de hervormde kerk. In de Koningstraat nabij de Eendrachtstraat staat nog een pakhuisachtig gebouwtje waarin begin vorige eeuw een Apostolisch kerkje was gevestigd

Begraven

Dat achter het hekwerk van het plantsoen aan het einde van de Schiedamseweg een Joodse begraafplaats schuil gaat, zal niet bij een ieder bekend zijn. Volgens onderzoek van stadsarchivaris H.J. Luth werd op deze begraafplaats vanaf 1864 begraven. De laatste begrafenis vond er plaats op 26 juli 1900, het was 6-jarige Jacobus van Daelen, die was verdronken in de Oude Haven. Nadat de Joodse gemeente in Vlaardingen aan het begin van de 20e eeuw ophield te bestaan, verwaarloosde op den duur ook de begraafplaats. Met regelmaat werd om een beter onderhoud gevraagd en werd het gras gemaaid en wat snoeiwerk verricht. Door het genoemde historisch onderzoek kwam in 1991 de begraafplaats weer onder de aandacht en werd er een nieuw hekwerk geplaatst en een maquette. Op 15 juli 2010 is officieel een deel van het plantsoen bij de begraafplaats getrokken en is er een bank en een gedenkplaat onthuld met daarop de eenentwintig namen van overledenen van wie bekend is dat zij er begraven zijn.

Herdenken en gedenken

In de Oostwijk komen we aantal gedenk- en herdenkingpunten tegen. Zo is aan de Hogelaan de in 1945 geplante Vrijheidsboom te bewonderen. Een fraaie plataan, nog in volle groei. De boom werd geplant op initiatief van de bewoners ter herinnering aan de bevrij-

ding. Havenbedrijf Vlaardingen Oost schonk het hekwerk met ornament om de boom. Helaas is dat nauwelijks nog zichtbaar, maar bij de reconstructie van de Hogelaan zal het geheel hersteld worden. Aan het Verploegh Chasséplein staat het oorlogsmonument voor de gevallen, dat in 1950 onthuld is. Op het voetstuk staat: “Ere onze strijders 1940-1945” en op de band voor het monument: “Stantvastich is ghebleven mijn hert in teghenspoet”. Deze tekst wordt geflankeerd door de wapens van Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht. Het Amnesty monument voor de mensenrechten staat op de hoek van de Julianasingel en Hofsingel op de plaats waar het oude ziekenhuis heeft gestaan. Voor weinigen wellicht bekend is de gedenkplaat op het geboortehuis van Koos Vorrink aan de Callenburgstraat nr. 57. Vorrink was van 1934-1946 voorzitter van de SDAP, daarna van de PvdA. Tijdens zijn opleidingsjaren voor onderwijzer woonde Vorrink bij zijn ouders in aan de Hogelaan 11.

De Joodse begraafplaats met gedenkplaat die op 15 juli werd onthuld.

De Vrijheidsboom aan de Hogelaan.

Onlangs is aan de 2e Maasbosstraat, op de plaats waar verzetsstrijder Arij Kop heeft gewoond, een gedenkplaat onthuld.

Onderwijs

We zijn gekomen aan het einde van de Oostwijk in vogelvlucht. Want zo mogen we deze beschrijving wel noemen, ten slotte is over alles wat is beschreven nog zoveel interessants te verhalen. Hopelijk was het een leerzame tocht en een stimulans om de wandel / fietsroute die voor deze wijk in het kader van Open Monumentendag is gemaakt, te gaan volgen. Als we over leerzaam spreken, dan zou over het onderwijs nog heel veel te schrijven zijn. Vele soorten van onderwijs op openbare, hervormde, gereformeerde en katholieke scholen waren in de Oostwijk te volgen. Op het fraaie schoolgebouw in de Willem Beukelszoonstraat na is van deze oude karakteristieke gebouwen geen steen meer terug te vinden. Het zal altijd bij herinneringen blijven.

Terug naar waar het begon

Dit verhaal begon in 1611, haast 400 jaar geleden, toen Van Ruytenburch nog uitkeek over water, de Buitenweiden en rietgorzen. Dat moet toch een prachtig uitzicht zijn geweest. U heb gelezen wat er alzo heeft plaatsgevonden in het polderlandschap en vooral ook op de plek waar de ambachtsheren hebben gewoond. Al deze bebouwing is alweer verdwenen en er zijn aan het Buizengat nieuwe woningen gekomen. Het oude Hof- en Oranjepark wordt opgeknapt en zo begint het natuurlijke gevoel van eeuwen geleden weer terug te komen. Binnen niet al te lange tijd worden er op de plek waar eens de Beerhaven lag en de afvalverbrandingsovens en de opstallen van Gemeentewerken stonden, nieuwe woningen gebouwd, waarbij veel aandacht zal worden geschonken aan natuur en milieu. Het is wellicht te overwegen om die mooie tijd van toen te doen herleven in de straatnaamgeving. Namen als Buitenweide, Louweland,

Gorzen, Sterrebosch, Het Spui e.d. klinken niet onaardig. En wellicht is het een idee om de Van Linden van den Heuvellweg door het park, om te dopen in Van Ruytenburchweg. Dan zijn we weer terug waar het allemaal begon.

Voor dit artikel is mede gebruik gemaakt van de volgende publicaties:

- den Breems, W., van Rongen, E. Tijdsbeeld van Vlaardingen deel 2 'Van Markt tot Vlaardingen-Oost'. Capelle aan den IJssel: H.A. Voet, 1996.
- den Breems, W., van Rongen, E. *Vlaardingen Buitendijks*. Capelle aan den IJssel: H.A. Voet, 2002.
- ter Brugge, J.P. *Historische Atlas van Vlaardingen. Een cartografisch overzicht van Vlaardingen van ca. 1540 tot 1821*. Vlaardingen: Ronde tafel 56, 1998.
- ter Brugge, J.P., van Bommel, A.J., Struijs, M.A. 'Het Buyse gatt' *Verleden zonder toekomst*. Vlaardingen: Buizengat-collectief: Historische Vereniging Vlaardingen, Stadsarchief, Archeologische werkgroep Helinium en Visserijmuseum, 1987.
- Struijs, M.A., Dudok van Heel, S.A.C., ter Brugge, J.P. *Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht, een Heerlijkheid*. Uitgave ter gelegenheid van de ingebruikname van de 'Ruytenburchflat'. Vlaardingen, M.A. Struijs, 1990. (Bijgewerkte versies van enkele artikelen zijn verschenen tgv de oplevering van het nieuwbouwcomplex 'De Heren van Ambacht' aan de Van Hogendorplaan – zie de boekbespreking in dit Tijd-Schrift).
- Struijs, M.A. *100 jaar Oostwijk*. Historische Vereniging Vlaardingen, Tijd-Schrift 29, 1983.

Foto's: Historische Vereniging Vlaardingen, tenzij anders vermeld.

Boekbespreking

‘De ambachtsheren van Vlaardingen en Vlaardinger-ambacht’ onder redactie van Harm Jan Luth. Het is de laatste jaren een aardige gewoonte geworden om nieuwbouwcomplexen van een naam te voorzien. Als het dure appartementen moeten worden, eindigt die naam vaak op ‘staete’, dat staat deftig, kennelijk. In Vlaardingen wordt met die naamgeving nog wel eens een link gelegd naar het verleden. Zo ook met complex aan de Van Hogendorplaan, dat al tijden aangekondigd staat als ‘De Heren van Ambacht’. Meestal wordt zo’n naam gauw vergeten als de woningen verkocht en bewoond zijn, maar misschien in dit geval niet. Tenminste, als we kijken naar de Burgemeester Pruissingel, daar staat een complex dat nog steeds de naam ‘Van Ruytenburghflat’ draagt, naar de wellicht bekendste ambachtsheer van Vlaardingen (de ‘man in het geel’ op de Nachtwacht). Er is toen een boekje verschenen waarin de geschiedenis van de Vlaardingse ambachtsheren is beschreven door Jeroen ter Brugge, S.A.C. Dudok van Heel en de enkele jaren geleden overleden Matthijs Struijs (die dat boekje ook produceerde en in eigen beheer uitgaf; de oplage was beperkt en het is niet meer verkrijgbaar). De Woningstichting Samenwerking Vlaardingen zag in de oplevering van ‘De Heren van Ambacht’ een goede aanleiding om de geschiedenis van de ambachtsheren uitgebreider, geactualiseerder en – voor zover mogelijk – in kleur uit te geven. De auteurs Ter Brugge en Dudok van Heel werkten hun oorspronkelijke stukken bij, en de bijdrage van Struijs werd geredigeerd door stadsarchivaris Luth, die ook de eindredactie voerde. Bovendien zijn er nieuwe hoofdstukken aan toegevoegd, waaronder een levensbeschrijving van Gijsbert Karel graaf van Hogendorp. Die is nooit ambachtsheer van Vlaardingen geweest, en had ook niets bijzonders met de haringstad – hij was Rotterdammer. Maar hij is van groot belang geweest voor het landsbestuur en was een van de grondleggers van de

huidige monarchie. Daarom is er in Vlaardingen een belangrijke straat naar hem genoemd, en daaraan staat ‘De Heren van Ambacht’... vandaar. Toch ook aardig om wat te weten over de man wiens naam je als Vlaardinger regelmatig op de lippen hebt. Alles bij elkaar een interessant boekje, dat ook nog eens fraai verzorgd is (jawel, door Stout...). Als u het heeft gelezen kunt u nooit meer over de Van Hogendorplaan langs ‘De Heren...’ lopen of rijden, zonder te denken: “O ja...”.

‘De ambachtsheren van Vlaardingen en Vlaardinger-ambacht’ onder redactie van Harm Jan Luth. Te koop in de boekhandel voor € 12,50.

Eric van Rongen

Ledenactiviteiten

We beginnen vol goede moed aan weer een nieuw 'winterseizoen', na de vaak warme en soms hectische voetbal- en tour-zomer.

Maar voordat we u de informatie over de eerste activiteit in oktober melden, eerst nog even wat activiteiten op historisch gebied in de maand september.

Op **zaterdag 11 september** a.s. staat de Oostwijk centraal in het Open Monumentendagthema 'De Smaak van de 19e eeuw'. De activiteiten (zie ook verder in dit Tijd-Schrift) duren van 12.00 tot 16.00 uur, maar het is verstandig om de wandeling tussen 12.00 en 14.00 uur te starten.

De eerstvolgende maandag dan, op **13 september**, start weer een nieuwe cyclus van 'Ken uw Stad' - een 14-weken durende kennismakingsronde met (oud-)Vlaardingen (zie ook www.ken-uw-stad.nl). Er zijn mogelijk nog wat plekjes vrij, op de avond- of de middaggroep. Neem even contact met mij op (4353322), zodat we kunnen zien hoe de opgaven erbij staan. We hebben inmiddels in de afgelopen 20 jaar zo'n 2000 deelnemers gehad. Was u daar nog niet bij: dan is het zaak om te overwegen om toch een keer deel te nemen, want we hebben zo langzamerhand het idee, dat het potentieel deelnemers nu langzamerhand toch een beetje gaat opdrogen...

De najaarsexcursie komt dit jaar te vervallen. Vorig jaar meldden zich nauwelijks deelnemers aan en onze werkgroep beraadt zich momenteel over de toekomst daarvan. Heeft u daaromtrent nog een geweldig idee: laat het ons dan weten.

Op zondagmiddag **29 augustus** (13.30 uur) en vrijdagavond **24 september** (19.15 uur, 'by night') zijn er stadswandelingen door het centrum van Vlaardingen, met tijdens de koffiepauze nog enkele sagen en legendenvertellingen. Wilt u nog een keer in Vlaardinger-Ambacht rondwandelen met een gids, kom dan op zondagmiddag **5 september** om 15.30 uur naar het Streekmuseum (of eerder,

wanneer u dat ook nog een keer wilt bezoeken). Dan tot slot nog twee bijzondere activiteiten, ook van hetzelfde ServiceTeam: de Sagen- en Legendenwandeling (griezeltocht, ook/juist voor de jeugd) op vrijdagavond **15 oktober**, en natuurlijk de derde editie van de 'Grote Quiz van Vlaardingen': de KUS-kwis, op vrijdag **19 november**.

Dan nu de activiteiten van onze eigen HVV! Op dinsdag **26 oktober** om 20.00 uur houden we een lezingenavond in de grote zaal van de Marnixflat aan de Marnixlaan. De schrijver van het inmiddels bekende boek 'De geur van veen', Leo Verhart, komt ons daar vertellen (natuurlijk rijk geïllustreerd) over het onderwerp waarover hij ook zo boeiend schreef: de ontdekking van de Vlaardingen-Cultuur, met alle leuke nevenstapjes die daarmee verband houden. Het wordt zeker geen saaie avond - zet 'm dus nu alvast in uw agenda! (en natuurlijk: *gratis toegang*).

De laatste avond in dit jaar houden we op dinsdag **23 november**, eveneens om 20.00 uur. Onze Stadsarchivaris Harm Jan Luth komt ons dan een heleboel vertellen en laten zien over Vlaardingse geslachten, en natuurlijk ook hoe u daarnaar onderzoek kunt doen. Geen saaie opsomming, maar alle leuke zaken rond de (Vlaardingse) genealogie komen daarbij aan de orde. Omdat de studiezaal van het Stadsarchief ongetwijfeld veel te klein zal zijn, zochten we naar een ruimte in de buurt (die op zich vanwege de pas afgeronde verbouwing ook het bekijken waard is): de grote ontmoetingsruimte van de Bethelkerk aan de Burg. Verkadesingel. De bus stopt (ook hier) vlak voor de deur, dus dat hoeft geen belemmering te zijn.

Tot zover het programma voor dit jaar. Voor het komende voorjaar zijn er inmiddels ook alweer plannen.

Op dinsdag **25 januari** willen we 'oud-

Vlaardingen' nog eens bekijken. Er zijn in de loop van de jaren zoveel dia's gemaakt, dat we denken dat iedereen er wel een aantal thuis in de kast heeft liggen, die nu 'stoffig' worden.... We willen die avond enkele dia-projectoren opstellen en nodigen iedereen uit om thuis een keuze van pakweg 15 tot 25 dia's te maken, om daar zélf wat bij te vertellen, dan wel de 'kenners' in de zaal daarbij aan het woord te laten. Ook het bestuur en onze werkgroep zullen zorgen dat er één en ander te zien valt, dus het kan een erg afwisselende avond worden. Weet u nu al dat u mee kunt doen: laat het mij even weten! (tel. 435 3322). Trouwens: wanneer u besluit om uw oude negatieven of dia's 'weg te gaan gooien': denk aan ons en lever uw materiaal gráág bij ons in. Wellicht zitten er unieke plaatjes bij, en kunnen we er als vereniging nog wat leuks mee doen...

De volgende avond is dan **22 februari**: Siebe Idzinga met een voordracht over 'Een uitstapje naar Vlaardingen van 1910', met als ondertitel: 'Wat hield de inwoners van Vlaardingen bezig aan het begin van de vorige eeuw'. Vervolgens op **29 maart** de Algemene ledenvergadering en op **26 april** de laatste lezingenavond, terwijl de bus-excursie-dagtocht geprikt is op zaterdag **25 juni** 2011. Houd die data dus vrij. Meer informatie treft u in het decembernummer van Tijd-Schrift.

Namens de werkgroep Ledenactiviteiten:
Arie Ouwendijk

Bedrijvigheid in de Maasstraat.
Oude foto's, negatieven of dia's zijn altijd welkom!

Historische Vereniging Vlaardingen

internet: www.hvv-vlaardingen.nl

e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl